

СОЦИЈАЛНА ЕКОЛОГИЈА И МЕТОДОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ ИСТРАЖИВАЊА ОБРАЗОВАЊА И УСМЕРАВАЊА ДАРОВИТИХ

Резиме: Социјална екологија као наука (посебна социологија) ангажована је на теоријском промишљању и практичном решавању актуелних еколошких као дрштвених, цивилизацијских, проблема садржи и одређене законитости које су методолошка основа образовања и усмеравања обдарених. У складу са оваквим полазним становиштем аутор у раду чини осврт на ноосферну теорију, теорију коеволуције природе и друштва са деловањем човека као значајним фактором антропогенског деловања тог процеса и теорију универзалног еволуционизма цивилизацијског развоја и њиховог места у образовању даровитих и значај у решавању еколошких проблема.

Кључне речи: даровити, ноосфера, универзални еволуционизам, антропогено деловање, социјална екологија.

---

1. О даровитим појединцима за вршење (на најефикаснији начин) неких функција у посебним друштвеним групама у оквиру заједнице, или непосредно у њеним оквирима, поклања се посебна пажња у свим периодима људске историје. Мотиви и облици те пажње били су различити условљени садржајем и значајем функција за поједина друштва. *Пажња се испољавала на различите начине, почев од образовања обдарених преко њиховог награђивања материјалним добрима па до њиховог места и улоге у облицима социјалне организације друштвеног живота.* Облици пажње били су условљени (и пратили) су сложеност и динамику друштвеног развоја. *Они су се заснивали на сазнањима да даровитима који су били потка за изналажење потреба за одређеним садржајима њиховог образовања сагласно њиховој даровитости о потреби развијања одређеног степена њихове личности и могућности да такав развој личности омогући њихово ефикасно и компетентно вршење одређених функција и доприноси развоју друштва у целини у одређеном правцу.*

Однос према даровитим у савременом (глобализирајућем) друштву је врло сложен, што се изражава и у проучавању даровитих, посебно развијањем методологије истраживања њихове даровитости и конципирања и остваривања усмеравања њиховог васпитања како би својим знањем своју даровитост усмерили на остваривање друштвено-потребних и пожељних циљева. У овом погледу свака од посебних наука (с обзиром на разуђеност савремене науке) има своје место. Међутим, све оне у трагању и изналажењу методологије истраживања даровитих, морају полазити од општих сазнања о тенденцијама

светског развоја¹, великим циклусима у том развоју² и повезаности еволуције цивилизације са глобализацијом.³

Међу посебним наукама које могу имати, и имају, значајно место у истраживању и промишљању друштвеног положаја даровитих, у ствари у формулисању принципа методологије њиховог истраживања, има и социјална екологија. То је релативно млада наука, нема још ни 50 година, од када је добила "право грађанства" у систему наука. Она је настала са појачаним сазнањима о нарушавању биланса и баланса у биосфери, што је доводило до угрожавања услова живота у њој, па самим тим и услова живота друштва и човека, *до кога долази не само као последица сукоба појединца или група, са њиховом природном средином, већ као последица сложеног односа трију система: природног, техничког и социјалног.* Однос ових система није се могао сазнати, а још мање ускладити, само на основу сазнања које дају природне науке, па ни сазнања која пружа екологија као природна наука. *Потпунија и дубља сазнања о овим системима тражила је њихово истраживање и промишљање са глобалног становишта односа природе и друштва.*⁴ Тиме је указано на потребу социолошког приступа у истраживању тог односа. *Одговор на ту потребу довео је до оформљења и развоја социјалне екологије.* Њен настанак био је *поstepен и текао упоредо са све чешићим сазнањима о односу природе и друштва и у том контексту о човеку и његовом утицају а природу, и утицаја природе на човека.* У овом процесу значајно је било (педесетих година двадесетог века) увођење у хуманој екологији концепта "еколошког комплекса", са четири варијабле. Варијабле тог комплекса биле су: *становништво, средина, технологија и организација.* *Ове варијабле су међусобно реципрочно и функционално повезане, промена било које од њих утиче на промене осталих.* Тако је стварањем "еколошког комплекса" створена могућност анализирања стабилности и промена унутар друштвених структура.⁵

2. Процес настанка социјалне екологије обележен је расправама којој групи наука (природних или друштвених) ова наука припада и настојањима да се зависно од тога дефинише предмет њеног проучавања. Превладало је схватање да је то наука која припада групи друштвених наука, посебна социологија за коју је формиран посебан истраживачки комитет на Светском социолошком конгресу у Варни 1970. године као и за друге посебне социологије. Полазећи од оваког њеног одређења формулисано је више дефиниција њеног предмета проучавања.⁶ На основу заједничких елемената у

¹ Опширније о овоме видети: Коротаев, А. В., Хиолтурика, Д. А., *Современные тенденции мирового развития*, Москва, 2009.

² Кондриев, Н. Д., Яковец Ю. В., Албикин, Л. И. *Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения, Избранные труды*, Москва, 2002.

³ Акимов, А. Б. Яковлев, *Цивилизации в XXI веке: проблемы и перспективы развития*, Москва, издательство Московского университета, 2012, стр. 112-117.

⁴ Цицварић, И. *Социјална екологија*, "Глобус", Загреб, 1989, стр. 339-334.

⁵ Опширније видети у књизи аутора *Социјална екологија*, 5. изд. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005, стр. 80-82.

⁶ Исто, стр. 61-64.

тим дефиницијама могуће је социјалну екологију дефинисати као посебну социологију која за предмет проучавања има специфичне везе између човека и његове животне средине, истражујући (у контексту опште концептуализације универзума уједињеног са специфичним условима живота) утицај животне средине као укупности природних и друштвених чинилаца на човека као и утицај човека на његову животну средину са становишта њеног очувања као оквира човековог живота, као природно-друштвеног бића. Овако предметно одређена социјална екологија, кратко речено, проучава однос природа-индустријски систем – друштво. Истраживањем овог односа она даје одговоре на питања шта је "добро" природа са становишта даљег развоја друштва уз очувања еколошке равнотеже указујући на могућност установљавања модела оптималног међуутицаја елемената у том систему и допринесе научном прогнозирању у овој области.⁷

У социјалној екологији формулисано је, до сада, пет основних научних закона о предмету њеног проучавања (односу природе и друштва). *Први*, друштво се развија тада и колико, уколико сачува равнотежу између његовог "притиска" на средину и могућности обнављања те средине природним или вештачким путем. *Други*, постоји ограниченост економског развоја еколошким оквиром и зато постоји потреба у управљању развојем поштовања узajамних веза природе и друштвених веза у којима човек живи. *Трећи*, у задовољавању људских потреба треба уважавати могућност замене социјално-еколошких потреба човека на разне начине који су условљени специфичним обележјима природне средине и утицаја на њих. *Четврти*, постоји закон неповратности, тј. процеса развоја друштва кроз одређене фазе не може ићи од каснијих ка претходним. *Пети*, биосфера неизбежно прелази у ноосферу, тј. у сферу у којој развој човека има доминантну улогу у развоју система човек-природа.⁸

Утврђивање научних закона је циљ сваке науке, па и социјалне екологије. Њихово утврђивање треба да омогући делотворнију (ефикаснију и рационалнију) акцију друштва у решавању актуелних проблема и остваривању пожељних циљева којима се стреми. Формулисани научни закони у социјалној екологији пружају теоријску основу друштвене акције за решавање еколошких проблема у циљу заштите животне средине⁹, али и за усмеравање и остваривање активности друштва не само еколошких проблема, већ и за решавање многих других проблема који су, непосредно или посредно повезани са односима у систему друштва – природа – човек. Међутим, законитости које су утврђене у систему природа- друштво –човек немају исти значај за изграђивање методологије даровитих, оних који виде даље од осталих и могу више на основу своје надарености и образовања". Посебан значај у том погледу имају законитости које изражавају однос у систему природа-човек-друштво које указују на активан однос човека према том систему као

---

⁷ Ибид, стр. 65.

⁸ Ибид, стр. 73.

⁹ Аутор је опширније о овоме писао у раду: *К вaпpосу о oпeдeлeни зaкoнoв сoциoлaљнoј eкoлoгији*, "Фацтa Унивeрзитeти", Ниш, 5/1998, стр. 435-442.

стваралачког бића и исказују њихову делатност као бића које мења односе у том јединственом систему.

3. Са овог становишта посебан значај имају законитости које су формулисали о односима у систему природа – човек – друштво Владимир Иванович Вернадски и Никита Николајевич Моисијев, које чине срж теорије универзалног еволуционизма о *биосфери*, *ноосфери* као новој форми организованости биосфере насталој међудејством природе и друштва. У овом контексту, по мишљењу Вернадског, решавајућим фактором развитка моћних сила по свом дејству на природу има антропогенетска делатност човека, у свом дејству на природу са геолошким процесима. На тај начин ноосфера по свом концепту добија (има) статус историјског процеса.¹⁰ По овом концепту, на тај начин биосфера и ноосфера својом уникалношћу у сунчевом систему имају опредељујући значај за човечанство и ноосферне позиције могуће је разматрати технолошки и економски развој.¹¹ Полазећи од ових сазнања Н.Н. Мијисеев на основу својих истраживања и промишљања деведестих година прошлог (20) века развио је *теорију универзалног еволуционизма*, обједињујући еволуцију неживе природе, живота, човека и друштва у јединствену целину. У контексту овог схватања дошло је до новог поимања *кoeволуције природе и друштва*, и указало на могући пут изласка из глобалне кризе која се састојала у цивилизацијском развоју заснованом на *кoeволуцији* природе и друштва. Кључним фактором остваривања овог захтева Н. Н. Мојсеев сматра нова сазнања о функционалној повезаности природе, човека и друштва на Земљи, која укључује и могућност промена у биосфери, чиме се може остварити човекова хармонија између природе и друштва на Земљи. У овом теоријском промишљању појам ноосфере означава квалитетно нову етапу која¹² поред осталог, полазећи од *кoeволуције* природе и друштва тражи и *кoeволуцију* у мерама заштите животне средине и заштите човека у радној средини.

Даровити чија је изузетна способност за успешно стваралаштво у смислу утицаја на промене у природи и друштву треба да упознају основне законитости универзалног еволуционизма у развоју природе и друштва, и у склопу са њом, полазећи од сазнања о перспективи еволуције цивилизације настоје да њен развој буде како повећања материјалног тако и духовног богатства. У ствари, у оваквом приступу законитостима социјалне екологије које су изворно ослоњене на законитостима екологије као природне науке и схватању *кoeволуције* природе и друштва у којој антропогенетска делатност човека има значајан утицај на промене у природи, али и друштву, па и настанку појединих облика друштвене организације и његових карактеристика. Ова теорија пружа могућност научног приступа, са становишта *кoeволуције*

---

¹⁰ Опширније видети дело Вернадског: *Научная мысль как планетарное явление*, Москва, 1963 и *Хемическое строение биосферы Земли*, Москва, 2001.

¹¹ Опширније видети и : Ф.Т. Јан... Вернадской Владимир Иванович, *Глобалистика*, Москва. Альфа – М-2012, стр. 46-47

¹² Опширније видети: А. Г. Ситиния Моисиев Никита Николаевич, *Глобалистика*, цит. издање, стр. 144-145.

природе и друштва истраживању и промишљању промена не само у природи већ и у друштву.¹³

Теорије о односу природе и друштва настале при крају 19-ог и почетком 20-ог века, посебно ноосферна теорија Вернадског, учење о *коеволуцији природе и друштва* и улози и значају *антропогеног деловања човека* у том процесу и *теорија универзалног еволуционизма* постајале су теоријско-методолошка основа настајуће нове науке - социјалне екологије која је својим сазнањима омогућавала сагледавање очекиваних промена у еволуцији цивилизације, тј. промене у светском систему на почетку трећег миленијума и перспективе еволуције цивилизације,¹⁴ указивала на потребу екологазације нових технологија¹⁵, разматрање и решавање еколошких проблема као цивилизацијских проблема са становишта остваривања социјалне правде¹⁶ и у њиховом решавању као глобалних проблема повезати националне и космополитске компоненте¹⁷. *Ново поимање природе, друштва и њиховог односа засновано на новим научним сазнањима требало је да доведе до критичког промишљања научних и наставних дисциплина и буде у функцији унапређивања еколошког образовања и решавања еколошких проблема у светлости нових сазнања о њима.* Међутим, ово се није догодило у већини земаља, посебно не у оним предметима (дисциплинама) где је изгледало да је то неопходно. Тако нпр. концепција и садржај наставног предмета у основном (и средњошколском) образовању насловљен као *Природа и друштво* остаје како је био осмишљен и пре сто година. *Његов развој није уважио настанак и афирмацију нових теорија као што је ноосферна теорија Вернадског, теорија о коеволуцији природе и друштва са наглашеном улогом антропогене делатности човека и теорија о универзалној еволуцији цивилизације.* Затварање очију пред овим теоријама сузило је и сужава домете еколошког образовања и адекватног друштвеног ангажовања у решавању еколошких проблема као цивилизацијских проблема. *Зато сазнања социјалне екологије као методолошке основе истраживања и усмеравања образовања даровитих превазилази границе њиховог образовања и има шири културолошки и цивилизацијски значај.* Оно се у овом раду посебно акцептира због значаја комплекснијег образовања даровитих будући да се очекује њихов већи утицај,

¹³ По овој теорији у непоновљивом склопу одређеног пејзажа настају извесни етноси и процеси који утичу на духовност и обичаје народа, који дају обележја тим народима, које ти народи осећају као природну чињеницу. Опширније видети у: И.В. Ивањнук, Гумиле В Лев Николаевич, *Глобалистика* (персоноли, организаци, изданија), Москва, Альфа – И.2012., стр. 69-70.

¹⁴ Опширније о овоме видети савремена разматрања о овим проблемима са филозофског аспекта у књизи: А. В. Акимов, А. И.Яковлев, *Цивилизацији в XXI век: проблемы и перспективы развития*, Москва, изд-во Московског университета, 2012, стр. 11-42, 112-117, 176-182 и 200-213.

¹⁵ Д. Ж. Маркович, *Етички аспект екологазацији нових технологиј*, Москва, збор. трудов "Современные проблемы цивилизации, МНЭПУ, 2001, стр. 109-116.

¹⁶ Опширније видети рад аутора: *Еколошки проблеми и общества спроводљивост*, Збор. трудов "Формирование компетентности специалистов в системе непрерывного образования" Воронеж, 2009, стр. 95-105.

¹⁷ Видети рад аутора: *Место и значење националног и космополитског компонента в содржени програм еколошког образования*, Ростов на Дону, "Гуманитарнион Росна", 2012, стр. 142-158.

на основу не само даровитости већ и знања у решавању не само научних већ и практичних проблема у друштву, а такав ангажман је скоро незамислив без познавања сазнања које пружа социјална екологија о актуелним еколошким као цивилизацијским проблемима.

Prof Dr Danilo Z. Markovic
Serbian Academy of Education, Belgrade

SOCIAL ECOLOGY AND THE SOLUTION OF METHODOLOGY PROBLEMS IN GIFTEDNESS RESEARCH

Abstract: In one way or another, the care about the gifted has existed in all the periods of the development of human society. It has become more emphasized and organized with the increase of the importance of intellectual (as well as creative-innovative) factor for human working activity.

However, both research on giftedness and the care for them should follow all the complexity and the dynamics of the position of the gifted in the complex and changing social relations. According to the insights of such research, not only the conditions for more comprehensive development of personalities of the gifted in accordance to their giftedness should have been created, but possibilities should have been opened up for the gifted to influence human development, social relations and humanistic development of society.

Social ecology has its own place in the establishment of giftedness methods in this context, due to its insights on the permeating components: natural and social in man's environment and the regularities in the system nature – man – society.

Key words: giftedness, nature, society, man, social ecology.

